

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska Föreningen

2000-03-09

Sammanfattade och redigerade av **Helena Matheou**

Ordförande: professor **Claes-Henric Siven**

Inledare: teknologie doktor **Per Molander**, professor **Bo Rothstein** och professor **Ingemar Ståhl**

Övriga debattdeltagare: **Inga-Britt Ahlenius**, **Niklas Berggren**, **Erik Dahmén**, **Carl B Hamilton**, **Danne Nordling**, **Roger Pyddoke**, **Karl Gustaf Scherman** och **Carl Johan Åberg**

Demokratin och ekonomin

Claes-Henric Siven

Idag kommer vi att avhandla ett gammalt, viktigt och också aktuellt ämne: demokratin och ekonomin. Inledare kommer att vara teknologie doktor Per Molander från SNS, professor Bo Rothstein från Göteborg, statsvetare och professor Ingemar Ståhl. De tre inledarna kommer att tala ungefär 20 minuter var. Det finns några förberedda inlägg och sedan avslutar vi med fem minuter var som inledarna kommer att ha till sitt förfogande i en slutomgång. Som alltid så riktar vi in oss på att vara färdiga senast kl. nio. Vi kommer att ta inledarna i bokstavsordning. Per Molander börjar.

Per Molander

Jag har lagt upp den här diskussionen som en sorts utvärdering. Jag tänkte jämföra, ur ett individperspektiv, den politiska och den ekonomiska sfärens beslutsmekanismer. Den abstrakta situation som vi skall tänka oss är att individen befinner sig i någon form av *original position* och skulle kunna välja till vilken sfär som beslut skall hänföras. Det är en huvudperson i det här dramat som saknas, naturligtvis – det som vi brukar kalla det civila samhället. Med den rubrik som är satt på kvälens diskussion är det en ganska naturlig inskränkning.

En utvärdering är beroende av vilken mall man väljer för utvärderingen. Jag har valt en

mall med viss slagsida, nämligen den man ofta använder nu för tiden när man diskuterar hur demokratier fungerar. Det innebär att det blir en sorts bias till förmån möjligtvis för den politiska sfären, men jag tror inte att den är särskilt allvarlig. De tre benen som diskussionen vilar på är folkstyre, rättsstat respektive effektivitet.

Om vi börjar med folkstyret, är det ett kännetecken framför andra för det politiska systemet att alla har en röst när vi går till val. På marknaden har man olika "röststyrka", beroende på tillgångar. Också i det politiska livet har vi olika inflytande – vissa personer har tillgång till massmedia och kan utöva större inflytande över opinionsbildningen – men just i själva valhandlingen är vi likställda på ett annat sätt än i den ekonomiska sfären. Därför upplever vi med rätta att den politiska sfären är mer jämlik i det här avseendet. För dem som har jämförelsevis små resurser i den ekonomiska sfären innebär det här en frestelse att utnyttja den politiska makten för att överföra resurser.

Samtidigt har den politiska maktutövningen sitt pris. Lagstiftning måste vara generell, vilket med nödvändighet innebär en viss uniformitet i resultatet. Som exempel: efter ett antal decennier med svensk bostadspolitik efter andra världskriget bodde vi svenskar bäst i Europa. Samtidigt åt vi sämst i Europa, eftersom vi hade haft en jordbrukspolitik som fördyrade maten och påverkade hushållens beslut i mot-

satt riktning. Det är inte givet att det här är ett resultat som upplevs entydigt positivt ur låginkomsttagares perspektiv. I det avseendet är det naturligtvis så att marknaden erbjuder väsentligt större möjligheter till variation och individuella val än den politiska sfären.

Medborgarnas intresse sträcker sig längre än till valhandlingen vart fjärde år. Det man gör i valögonblicket är att man överlämnar makt och även ekonomiska resurser till politiska beslutsfattare att få något gjort. Här föreligger då ett *principal/agent*-problem som för sin lösning kräver åtminstone tre saker: ett entydigt mandat från dem som lämnar ifrån sig makt och resurser till beslutsfattarna, en granskning som fungerar så att folket kan följa vad som händer med resurserna och, slutligen, mekanismer för ansvarsutkrävande. De här problemen finns både i den ekonomiska sfären och den politiska. I ett företag har ägarna lämnat ifrån sig resurser till förvaltningen och ställer krav på avkastningen på kort eller lång sikt. Väljarna lämnar ifrån sig makt i det politiska livet. Generellt sett kan man konstatera att *principal/agent*-problemen i den politiska sfären är mer komplicerade än i den ekonomiska, av flera skäl. Det första är att maktfördelningen är oklar i det politiska sfären. Vi har ottydlighet både *mellan* de politiska nivåerna – mellan kommun, stat och EU i makthänseende – och *inom* respektive nivå. Hitintills har vi haft relativt klara gränslinjer mellan politik och förvaltning.

Granskning i Sverige är en bristvara. Revisionen i den offentliga sfären är underdimensionerad både i kommun och stat, och kritik kan också riktas mot det sättet på vilket revisionen fungerar också i EU. Att utkräva ansvar är inte heller helt lätt. Här har vi i Sverige ett särskilt handikapp. Vi har en lång tradition med förhållandevis hög legitimitet hos de politiska beslutsfattarna, och det har hos många svenskar skapat en föreställning att ansvarsutkrävande är något sekundärt. Man överlämnar ganska vidsträckt befogenheter till de politiska beslutsfattarna, men ansvarsutkrävandet blir trots det sekundärt eller i värsta fall något som upplevs som överflödigt. Med en klassisk term skulle man kunna kalla den här demokratiuppfattningen för *absolut demokrati*.

Valhandlingen är ganska trubbig; vi har en handfull partier att välja mellan. Om vi har bildat oss själva preferenser säg kanske på sex till åtta politikområden, är det inte givet att det

finns något politiskt parti som passar. Där är det åter så att den ekonomiska sfären erbjuder större variationsmöjligheter än vad den politiska kan göra. Det blir särskilt accentuerat i ett land som Sverige, där den offentliga sektorn har tagit på sig så många uppgifter som den har.

Den viktigaste skillnaden mellan offentlig och privat sfär i *principal/agent*-hänseendet är naturligtvis exit-möjligheten på den privata sidan. Associationerna i den politiska sfären är obligatoriska: vi måste tillhöra en kommun, vi måste tillhöra en stat, och vi kan inte utan stort besvär heller välja bort EU. Men den som är missnöjd med förvaltningen i ett företag kan välja att flytta sitt kapital till ett annat företag. Det är en helt avgörande skillnad. Det innebär naturligtvis att kraven på granskning och ansvarsutkrävande måste ställas högre i det politiska livet än i det privata.

Går vi sedan till block två – rättsstat och normer – vill jag säga inledningsvis att politik är och måste vara mer än ett egenintresse. Medborgarna har ett allmänt intresse av att vidmakthålla normer samtidigt på ett antal olika områden, förutom de normer som gäller själva beslutsfattandet i den politiska sfären. Regeringsformen säger att den offentliga makten utövas under lagarna, d v s att maktutövning skall vara någonting annat än en serie diskretionära beslut som bara gynnar den politiska majoriteten. Detta är möjligt att åstadkomma, därför att alla parter kan inse att det finns ett värde i att ha bindande restriktioner på beslutsfattarna. Till bilden av rättsstaten hör också en professionell förvaltning – objektiv, skicklig och okorrumpad. I Sverige har vi förhållandevis goda traditioner på det här området. Skiljelinjen mellan politik och förvaltning har varit ganska tydlig över lång tid. Myndigheterna är självständiga och, så vitt vi kan bedöma i alla fall, okorrumpade. Här finns tyvärr en del försämringar på senare år. Vi kan iakttä en politisering av högre tjänster inom stat och förvaltning, både på myndighetsnivå och i regeringskansliet. Gränsen mellan politik och förvaltning suddas ut. Regeringskansliet har på senare år tagit över ansvaret för rätt stora anslag, med negativa konsekvenser för objektivitet och likabehandling i anslagstilldelningen. Det finns också svaga tecken på tilltagande korruption.

Näringslivet har ju också sina regler att följa. Ett stabilt juridiskt regelverk anser vi nu-

mera vara en fundamental förutsättning för en god ekonomisk utveckling överhuvudtaget. Finansmarknaden måste regleras, kontraktsbrott måste kunna beivras, o s v. Här anser vi oss vara ganska lyckligt lottade i Sverige, i internationell jämförelse. Men även här finns det en del frågetecken. Insiderverksamhet verkar vara endemisk på aktiemarknaden. Tillsynen på miljöområdet på kommunal nivå uppvisar brister, delvis som ett tecken på eftergifter till det lokala näringslivet o s v.

På ett djupare plan och handlar det om vilken roll normer spelar i beslutsfattandet. ”The business of business is business”, heter ett ofta använt citat av en känd prisbelönt ekonom. Innebörden skall väl vara att normer inte spelar och inte skall spela någon särskilt stor roll i det privata näringslivet. Oavsett vad man anser i den normativa frågan, håller sakpåståendet på att bli alltmer felaktigt. Konsumenter reagerar i växande utsträckning på uppgifter om barnarbete, brist på fackliga rättigheter, miljöbrott o s v. Det finns numera ett etiskt index för att markera de ekonomiska risker som är förknippade med problem av det här slaget, och etisk revision är en växande bransch.

Ändå är det naturligtvis så att normer spelar större roll i det offentliga beslutsfattandet än i det privata. Det är både en styrka och en svaghet. Det är en styrka såtillvida att om man vill att normer skall spela en roll på ett visst område, är det en riktig strategi att lyfta det till det politiska rummet och institutionalisera lösningen. Å andra sidan: priset man betalar för detta är att det är väldigt svårt att korrigera felaktiga beslut. När utgifterna för sjukförsäkring eller assistansersättning löper amok, är det väldigt svårt att hitta politiker som är beredda att korrigera de felaktiga besluten. Här gäller vad Kent Weaver kallat *the politics of blame avoidance*. Det är få politiker som vill ta på sig ansvaret. Då finns det risk att förmånsystemen på sikt tappar legitimitet.

Effektiviteten då? De tre blocken inom det här området har rubricerats beslutsfattande, resursutnyttjande och brukaranpassning. Det handlar om två saker. Det ena är att översätta individuella preferenser till kollektiva beslut. Sedan handlar det om effektivitet i implementeringen. När det gäller det första problemet, finns som ni vet en omfattande litteratur i Kenneth Arrows tradition om omöjligheten i att fatta kollektiva beslut på ett konsekvent och stabilt sätt. Henri Lepage, som i början av

80-talet kom med boken ”I morgon kapitalism” och bidrog till det nyliberala uppvaknandet, hävdade att Arrow har visat att demokrati är omöjligt. Jag tycker att den här forskningstraditionen, som har förbrukat väldigt mycket intellektuell energi, är lite missriktad. Det är inte detta som är det politiska systemets huvudproblem när det gäller effektivitet. Det handlar i mycket större utsträckning om systematiska skevheter, *fiscal illusion*, svårigheter att respektera mjuka budgetrestriktioner o s v. Det är det som är det politiska systemets huvudproblem när det gäller att fatta beslut.

Även inom det privata beslutsfattandet finns det naturligtvis skevheter. Ekonomisk psykologi har katalogiserat och undersökt skevheter och felaktigheter i riskuppfattningar, kortsiktighet i beslutsfattandet och andra ofullkomligheter. Detta förekommer även i den offentliga sfären, men på delvis annorlunda sätt. När det gäller implementeringseffektiviteten, alltså resursutnyttjandet, vet vi en hel del om den offentliga sektorn, men kanske inte så mycket som vi skulle vilja. Vi har sektorsvisa studier och mikrostudier som tyder på en ganska ryckig produktivitet utveckling. Samtidigt finns här mycket stora mätproblem.

På den privata sidan upplever vi generellt att effektiviteten i resursanvändningen är högre. Samtidigt finns det problem på marknader med ofullständig konkurrens. De kan härröra både från konkurrensproblem där staten hjälpt till – jordbrukspolitiken – och från aktörernas egna hinder mot nya inträden på marknaden. Internationell integration brukar ju ses som botemedlet mot den här typen av ineffektivitet. Den ger oftast temporära vinster, men samtidigt så brukar den pareras med fusioner och liknande. EU är i det här avseendet en blandad välsignelse. Som vi har sett i dagarna försöker man driva en förhållandevis konsekvent konkurrenspolitik inåt. Samtidigt är man inte särskilt öppen för handelsutbyte över gränserna utåt.

Det finns en kvalitativ skillnad här mellan privat och offentlig sfär, som igen hänger samman med exit-möjligheten. Vi har i de allra flesta fall hyggliga möjligheter på den privata marknaden att byta producent, medan praktiskt taget all offentlig tjänsteproduktion äger rum på monopol- eller monopolnära marknader. Det är en onödig brist i den offentliga sektorn. Vi skulle kunna uppnå det vi vill i form av fördelning och folkstyre och samtidigt upp-

rätthålla ett konkurrenstryck genom att ge individerna eller hushållen valmöjligheter. Lösningarna är traditionella och har diskuterats under ett antal decennier. Det gäller skolpeng, omsorgspeng, försäkringar och liknande. Det finns förebilder utomlands, men det är här likasom på andra områden naturligtvis så att varje land måste hitta sin lösning. Det finns inga nyckelfärdiga lösningar.

Sammanfattningsvis: när det gäller folkstyrelsedimensionen, tycker jag att det är ganska uppenbart att den politiska sfären har företräde, även om bilden grumlans en del av *principal/agent*-problemen, i synnerhet svårigheten att utkräva ansvar. Också när det gäller block två, rättsstat och normer, får man säga att den politiska sfären vinner en poängseger. Vill man att normer skall spela en betydelsefull roll på ett område, är det rationellt att lyfta det till den politiska arenan. Däremot har marknadens klara företräden när det gäller effektivitetsdimensionen. Det vi måste försöka åstadkomma under de kommande decennierna är att gifta ihop det politiska systemets respekt för folkvilja och normer med marknadens effektivitet.

Bo Rothstein

Jag ska börja med och tacka för inbjudan, det är hedrande att få komma hit. I denna slags diskussioner är personer med min bakgrund vana vid att försöka göra en uppdelning mellan den normativa och den empiriska delen av frågan. Hur bör relationen mellan demokrati och ekonomi vara organiserad och hur är relationen mellan dessa storheter. Den normativa frågan – vilket är bäst – demokrati eller ekonomisk effektivitet – går naturligtvis inte att finna ett vetenskapligt svar på. Man kan enligt min mening inte ge vetenskapliga svar på frågor som dessa. De som föredrar att leva i en auktoritär regim därför att den är mer effektiv har ju alla möjlighet att argumentera för sin sak utan att vi kan finna några vetenskapliga argument emot. Men det hindrar inte att vi kan försöka använda den vetenskapliga logikens principer för att försöka komma fram till en logiskt hållbar definition om var vi bör mena med demokrati och hur den bör förhålla sig till ekonomisk effektivitet. Det som måste lösas då är enligt min mening det problem som Herbert Tingsten formulerade som demokratin stora paradox – nämligen att det är fullt

möjligt att man genom demokratiska processer undanröjer förutsättningarna för demokratin.

Låt mig inledningsvis säga att jag uppträder i denna diskussion med den yttersta ödmjukhet. Detta är en diskussion som vi statsvetare uppfattar som att vi förvaltar ett intellektuellt arv från Platon, Aristoteles och framåt. Det är förmodligen så att man knappast lägger till något nytt i denna diskussion, snarare att vi plöjer de här gamla åkrarna och håller de öppna för kommande generationer som kanske är mer begåvade än vi.

Alltnog, för att ge möjlighet att lösa denna paradox så måste vi ha en demokratidefinition som fungerar både på det som vi kallar demokratin inflödes- och dess utflödessida. Den måste fungera både för det som går in i demokratin och för det som kommer ut ur den offentliga verksamheten och som eventuellt påverkar ekonomin. Definitionen måste därför dels fungera som argument för de principer om lika rösträtt och annat som vi förknippar med demokratin, men den måste också hindra att utnyttjandet av denna lika rösträtt används för att kränka de centrala värden som demokratin bygger på. Det innebär enligt min mening att många av de demokratidefinitioner som finns i våra läroböcker inte duger. Antingen blir de alltför komplicerade med långa "tvättlistor" med krav på saker som ska finnas vilket gör det omöjligt att säga något om hur de här kraven ska rangordnas när det kommer i konflikt med varandra. För att ta t ex Robert Dahl, en av de nu kanske främsta levande demokratiteoretikerna. Hur ska man väga sådant som "upplyst förståelse" mot "jämlighet i beslut" mot kravet på "rättsstat" mot kravet på att demokratin också ska ha "handlingskraft". Jag kan väl tillägga här att jag, som man sade förr i tiden, gör djup och ingående självkritik mot den här typen av demokratidefinitioner som jag själv har varit med och lanserat i SNS demokrataråd. Där laborerade vi med just denna "tvättlistepincipen" som jag nu menar är mycket besvärlig.

Men det allvarligaste inom de flesta demokratidefinitionerna är det att det inte finns någon spärr på utflödessidan mot att man i demokratin namn kan kränka de principer som demokratin bygger på. Det innebär att en demokratidefinition av typen majoritetsstyrelse, som är rätt vanlig, faller bort eftersom majoriteten kan göra vad som helst mot minoriteten. Även

min före företrädare Jörgen Westerståhls idéer att demokratin är lika med åsiktsrepresentativitet faller därför att majoriteten kan ju ha åsikter som är åt det här hållet. Inte minst när det gäller etiska eller religiösa konflikter är detta allvarliga problem. Min kollega Olof Pettersson har kommit med ett annat förslag, nämligen demokratin grundnorm är autonomi, något jag har stor sympati för. Men autonomi är ändå lite besvärligt för den enes autonomi kan lätt kränka den andres autonomi. Dessutom så är autonomi alltid ett relativt begrepp. Man kan aldrig ha absolut autonomi, man har det alltid mer eller mindre. Det är viktigt att vi inte har allför relativistiska definitioner av ett centralt begrepp som demokrati.

Det finns flera andra definitioner ute på marknaden, t ex demokrati som deliberation men det anser jag är alltför vagt. Jag har då ett eget litet förslag som inte är så originellt, men hur jag tänker argumentera för det kan manne ha någon poäng. Det är att demokrati skall definieras med enbart två ord, nämligen *politisk jämlighet*. Mitt huvudargument är att detta dels fungerar inflödessidan, just inför den politiska sfären ska vara jämlika. Vi är ju inte jämlika i några andra sfärer, vi är t ex inte lika vackra, sexiga, begåvade o s v. Men inom den politiska sfären ska jämlikhet råda eftersom besluten omfattar oss alla och de är, precis som Per Molander sa, bindande. Vi kan inte fly dem.

Att definiera demokrati som *politisk jämlighet* kan emellertid också fungera på utflödessidan. Om man respekterar en demokratidefinition som politisk jämlighet innebär det att den politiska majoriteten inte kan fatta beslut som kränker principen av *politisk jämlighet*.

Ett tillägg måste göras här: På inflödessidan kan vi inte bara vara rent formellt jämlika i form av den lika rösträtten. Jag har på denna punkt stor sympati för Amartya Sens idé om "basic capabilities", d v s att vi måste förse medborgarna med grundläggande resurser i form av ett fungerande rättssystem, utbildning, och andra saker som gör att yttrandefriheten och andra möjligheter att påverka politiskt faktiskt kan fungera någorlunda jämlikt. Jag har med rätt stor förtjusning tagit del av James Buchanans generalitetsprincip: att staten inte ska bedriva intressegruppspolitik eftersom det strider mot principen om politisk jämlighet. De saker som det politiska systemet producerar ska vara generella, d v s de ska i princip vara lika för alla.

Detta om den normativa sidan. Vad kan man säga om den empiriska sidan av saken. Vad vet vi om relationen mellan demokratin institutionella utformning och ekonomins effektivitet? Här stöter vi på ett klassiskt problem inom samhällsvetenskapen, nämligen att vi har ett enormt stort antal möjliga utformningar av demokratin men ett relativt litet antal empiriska fall. Det är lätt att räkna upp tio stycken institutionella ordningar i demokratin som finns idag och som varierar. Till exempel parlamentarism eller presidentialism, en- eller tvåkamarsystem, federalism eller enhetsstat, starkt eller svagt lokalt självstyre, fristående eller politiskt styrd riksbank, o s v. Även om vi enbart tar tio sådana institutionella principer så blir två upphöjt till tio att vi har 1024 olika variationer som man kan ha demokrati på idag. Vi har då kanske ett sextiotial länder att spela med här. På denna nivå är problemet metodologiskt således olösbart, vi kan helt enkelt inte finna någon empirisk lösning på frågan om exakt vilken utformning av demokratin som är bäst för ekonomisk effektivitet.

Jag har emellertid tittat på ett antal analyser som har försökt att gå in på det här problemet lite närmare. En person som jag antar inte är obekant här är Mancur Ohlson. Han går i sin sista publicerade artikel igenom vad som utmärker de länder som lyckas med ekonomisk tillväxt och jämfört med de som inte lyckas. Det stora problemet är som bekant att här sker det ingen konvergens utan de länder som är fattiga förblir så. Detta är ett citat artikeln:

"the large differences in per capita income across countries cannot be explained by differences in access to the world's stock of productive knowledge or to its capital markets, by differences in the ratio of the population to land or natural resources, or by differences in the quality of marketable human capital or personal culture. Albeit at a high level of aggregation, this eliminates each of the factors of production as possible explanation of most of the international differences in per capita income. The only remaining plausible explanation is that the great differences in the wealth of nations are mainly due to differences in the quality of their institutions and economic policies" (ur *Journal of Economic Perspectives* vol. 10, 1996)

Jag har inte så mycket att säga om *economic policies*, men jag ska föröka säga något om hans andra huvudvariabel – *quality of in-*

stitutions. Här stöter man på en annan paradox som också är besvärlig. Man brukar säga att en sådan "institutional quality" som är central för ekonomisk tillväxt är ett fungerade rätts-system som kan garantera "property rights". Och då verkar det vara enkelt – in med institutioner som garanterar "property rights" och vi får tillväxt i all världens länder. Men en kollega till mig i USA, Barry Weingast, har pekat på följande paradox. Om möjligheten att konstruera denna typ av institutioner säger han följande:

"a government strong enough to protect property rights is also strong enough to confiscate the wealth of its citizens" (*Journal of Institutional and Theoretical Economics*, vol. 49, 1983)

Alltså, om vi bygger en stat som är tillräckligt stark för att garantera äganderätten och annat som hör detta till, så kommer därmed denna stat vara så stark att den också kan kränka äganderätter. Om aktörerna i denna stat är egenintresserade nyttomaximerare så kommer de också blint att göra detta. Den förste okorrumpade domaren kommer aldrig stiga fram i historiens ljus. Någon ekonomisk aktör kommer alltid att vara tillräckligt politiskt eller ekonomiskt stark för att köpa denne och han eller hon kommer alltid vara till salu bara priset är det rätta. Inom den rationalistiska teorin finns det ingen lösning på detta problem.

Jag har då försökt att försvenska detta problem. Eftersom jag har småbarn och läst mycket sagor om den helsvenske seriefiguren Bamse har jag konstruerat "the Bamse theory of the efficient state". Den lyder, med ett citat från sagde Bamse, som följer: *Om man är mycket stark, måste man vara mycket snäll*. Innebörden är att det kräver en mycket hög etik av de som ska faktiskt sköta de här institutionerna om de alls skall kunna bibringa ekonomisk effektivitet. De som ansvarar för statens institutioner kan då inte styras enbart av egenintresserad nyttomaximeringen. Istället måste de vara som Bamse, med mycket honung i sig blir man både mycket stark och mycket snäll.

Hur ser detta då empiriskt ut? Det finns inte så många bra jämförande studier om "quality of institutions" med en som jag tittat närmare på heter just "The quality of government" och är nyligen publicerad i *Journal of Law and Economics and Organizations* av fyra ekono-

mer från tjugiga ställen som Chicago och Harvard. De tittar just på sådant som i vilken utsträckning man garanterar "property rights" och man har goda "business regulations" – det vill säga frånvaro av olika marknadshinder, låga marginalskatter, låg grad av korruption, o s v. Andra variabler är grad av byråkratiska förseningar, politisk frihet och om man också kan producera kollektiva nyttighet som grundläggande utbildning och låg barnadödlighet. De har med andra ord ett stort antal variabler som de tittar på och det är en rätt imponerad studie. När de gör detta så har de med data från mellan 60 och 209 länder. Det blir många regressionsanalyser, och vad de kommer fram till för samband är intressant. En av deras slutsatser är följande:

"Finally, we have consistently found that the better performing governments are larger and collect higher taxes. Poorly performing governments, in contrast, are smaller and collect fewer taxes"

Man kan fundera ett tag på hur detta kommer sig. Det kan faktiskt vara så att det kräver en väldigt stark stat som tar in väldigt mycket resurser för att få tillstånd kvalitét i institutionerna, d v s att detta inte är inte så lätt och nästan gratis i form av enbart en nattväktarstat som ofta framhålls. Emellertid, författarna vore ju inte de ekonomer de är om de inte efteråt tillagt att:

"This result does not of course imply that it is often, or ever, socially desirable to expand a government of a given quality, but it tells us that identifying big government with bad government can be highly misleading"

Detta leder mig då till en slutsats. Nämligen att jag inte tror på den typ av resonemang där man säger att å ena sidan är marknaden mer effektiv men å andra sidan ger politiken mer rättvisa och att vi får välja. Utan i stället tror jag att olika samhällena har olika relationer när det gäller avvägningen mellan offentliga institutioner och ekonomisk effektivitet och vad som sker är att vissa lyckas komma in positiva och andra i negativa spiraler. Vad som avgör detta, d v s om man kan nå effektivitet och demokrati är förtroendet för de politiska institutionerna. Jag tror nämligen inte att det är de politiska institutionerna i sig som skapar effektivitet. Den mest demokratiska författning världen någonsin har sett var Stalins 1936. Det kan således inte vara de formella in-

stitutionerna i sig, utan vad spelteoretikerna kallar institutionernas "history of play", d v s hur man ser på deras verksamhet över tid. Vilken erfarenhet vi har av dem – om vi kan lita på dem eller om man inte kan lita på dem. Det hjälper inte om man i Palermo idag stiger fram och säger att "vi har stiftat en lag om att vi inte ska vara korrumperade mer". Ingen skulle tro på det. Det handlar istället om förtroendet för institutionerna. Ett sådant förtroendet måste då grundas på någonting och jag tror att det bästa sättet att grunda det på är principen om politisk jämlikhet såsom jag skisserat den här.

Ingemar Ståhl

Jag tänkte börja med en polemisk tvist, möjligen riktat mot Per Molander. Per Molander antydde att man kan se att de svaga utnyttjar den politiska makten. Låt mig vända på den formuleringen. Det kan vara så att det är de som har den politiska makten i en majoritetsdemokrati utnyttjar de svaga. Du vet inte vilken väg spelet går. Låt mig också inledningsvis deklarerar min syn på den svenska staten i den här sammanhangen. Jag kommer att helt enkelt kalla den för socialstaten. Välfärdsstaten är så snedvriden. Vad är det då frågan om? Socialstaten är klienternas och de offentliganställdas stat. De utgör majoritet helt enkelt. De har överlåtit makten till en partipolitisk elit. Jag ska strax återkomma till det. Det ger mig anledning att med anknytning till Mancur Ohlson ge en teori för statens uppkomst. Jag säger helt enkelt att staten, jag bortser från några av de stora staterna långt tillbaka utan jag tittar på europeisk medeltid eller Somalia, Kosovo och Bosnien idag. Det är helt enkelt maffior som säljer skydd och samtidigt plundrar befolkningen. Det innebär är en mycket intrikat balansgång. Plundra man för mycket så upphör incitamenten för befolkningen att producera och man kan själv plundra mindre i fortsättningen. Det gäller på att åstadkomma en balansgång här. Det innebär att de rörliga rövarbanden har en uppenbar nackdel. Det gäller att stabilisera rövarbanden och göra dem stationära. I Sverige inträffade detta i allt väsentligt vid den nya tidens början med Gustaf Vasa. För hans del underlättades det av att den danske kungen Christian hade dekapiterat alla andra potentiella rövarbandsövdingar. Han var ganska ensam på fältet och

kunde bygga upp en stark stabil monotolistisk statsmakt. Och det är intressant att hans första politiska reform var att avskaffa valkungadömet och införa arvkungadömet. Det är en viktig signal för den markerar att det var ett stationärt rövarband. Man skulle vara där under längre tid. Sönerna skulle överta utplundringen men också främja stabiliteten och den sociala ordningen. Den utvecklades i Sverige och vi fick monopol och stabilitet för statsmakten. Det blev en militärstat som så småningom förödde sig själv och det kulminerade i början av 1700-talet. Men då hade man i alla fall skapat en vad jag skulle vilja kalla meritokratisk ämbetsmannadel. Sverige var aldrig en feodalstat och det var grunden till ständiga bråk. Man kan analysera reduktionerna och tolka den i de här termerna. När vi kommer fram till frihetstiden så är det helt enkelt ett försök till kontroll utav den enväldiga statsmakten genom det kungahus man införde och vi fick en parlamentarisk period. Det medförde både gott och ont men mest mest gott. Sedan har vi en tvist mellan den parlamentariska ämbetsmannastaten och enväldshärskaren under 1770-talet. Det slutade med författningsreformen inspirerad av amerikanska och franska idéer 1809. Där står det fortfarande att konungen äger att allena styra riket. Den portalparagrafen i författningen gällde till 1974 formellt sett. Men som Bo Rothstein underströk, det finns en skillnad mellan formella författningar och faktiska författningar. Parlamentarismen smyger in på 1910 och 1920-talen. I allt väsentligt kan man säga när vi har kommit fram till 1974 med den nya författningen så kodifierade man bara den författningen som redan de facto fanns. Då skriver man att all offentlig makt utgår från folket. Jag ska strax ge en alternativ formulering.

Men vi har en intressant politik och historia under 1800-talet. Jag skulle vilja titta på perioden från 1809 fram till dess vi får den första mera parlamentariska reformen med den nya riksdagsordningen 1866. Det är en ämbetsmannastat i allt väsentligt, en elitistisk meritokratisk diktatur under den här perioden, med Gripenstedt som kanske den störste intellektuella ledaren. Där väsentlig alla de goda institutioner som Lichtenstein och mina kolleger från Harvard och Chicago räknar upp, faktiskt grundlades under den här perioden. Vi får en aktiebolagslag 1848 utan att ha några aktiebolag. Vi får banklagar utan att ha banker. Vi

får näringsfrihetslagen 1864 före den nya riksdagsordningen. Det är viktigt att förstå det här. Att alla den liberala marknadsekonomins institutioner grundläggs i denna elitistiska meritokratiska ämbetsmannastat med en liten spets som primus motor.

Man hade också en ganska svag kungamakt under den här perioden och det var långt ifrån den gamla militärstaten. Vi behöll indelningsverket som var militärt – statens signum – ända till 1901 och jag minns när jag gjorde min värnpliktsjänstgöring på Polacksbacken 1956 släpade man fram den sista indelte soldaten i samband med krigsmans erinran. Det måste ha varit en 80-årig man och jag kan aldrig miss-tänka att han skulle bli utsatt för några förhör om man hade haft en hemligt samverkan med Nato.

När man kommer fram till början på 1900-talet finns det en välutvecklad i all väsentlig hederlig ämbetsmannastat. Sedan införde man den formella demokratin och den ena reformen efter den andra och utvidgade rösträtten. Sverige får då en väldigt speciell form utav demokrati. Vi får ett parlamentariskt system – inte ett presidentsystem. Vi får proportionella val eller listval och inte majoritetsval. Detta är väl beskrivet i författningshistorien. Det leder naturligt till mycket starka partistrukturer. Alternativen – och det stod faktiskt i författningen – var ju faktiskt något som motsvarade presidentmakten. Konungen äger att allena styra riket. Det är en presidentregel och ingenting annat och så finns det kontroller på presidenten i författningen. Majoritetsval blev aldrig aktuellt som de har i Storbritannien. I det svenska fallet kan man säga att det blev en mycket stark partistruktur. Detta skedde delvis i samarbete med intresseorganisationerna. Det räcker här med att påpeka samarbetet mellan arbetarpartiet, LO och facket i övrigt, hyresgäströrelsen och en del andra intresseorganisationer samt samarbetet mellan Bondeförbundet sedermera Centerpartiet och jordbruksorganisationerna. Det är en händelse som ser ut som en tanke att Centerpartiet håller på uttraderas när man inte längre behöver Centerpartiet för jordbrukspolitikens skull eftersom EU-förpliktelserna har fastlagt jordbrukspolitik. Man behöver inte Centerpartiet för jordbrukspolitik helt enkelt. Det har väl väljarna också insett.

1974 skrivs då att all offentlig makt ska utgå från folket. En mer adekvat beskrivning av

hur författningsfäderna, som egentligen bara var politikatörer, skrev om författningen 1974 kan uttryckas på följande sätt: All offentlig makt utgår från de politiska partierna med särskilt hänsyn till arbetarpartiet och med detta parti samarbetande intresseorganisationer. Då har man en mer adekvat beskrivning utav den svenska författningen. Det är väl sådant som man lär ut på statsvetenskapliga institutioner däremot lär man inte ut det till de jurister som läser författningsrätt. Man kan säga att vi har gått över från ämbetsmannastat till ett partivälde och ett funktionärsvälde. Vi som är på universiteten ser det. Universitetens ordförande är i många fall politiker. Anna Hedborg har antagligen några mycket speciella kvalifikationer som gjort henne till ordförande vid Uppsala universitet. LO-ekonomen P-O Edin är ordförande i Södertörns högskola. Tom Skansen och Historiska museet leds numera av politiker. Det är en viktig karriärväg för ett antal relativt höga befattningar. Vad vi ser här är ett partivälde där eliten är partirekryterad och där vad jag kallar för kassaklienterna – offentliganställda som idag utgör över 50 procent av den svenska befolkningen – hela tiden har majoritet.

Nu skall vi dra några slutsatser om hur en ekonomi med denna struktur fungerar. Den första slutsatsen att majoriteten alltid slår minoriteten. Det verkar nästan trivialt. Det finns alltid fler löntagare än företagare och där har man en del av arbetsrätten. Det finns alltid fler hyresgäster än fastighetsägare. Där har vi hyresregleringen. Det finns alltid fler som vill ha pensioner än de som just för tillfället är beredda att betala dem och helst ska det betalas av de som ännu inte har rösträtt. Det var så man införde folkpensionerna en gång i tiden och det var så man införde ATP-systemet längre fram. Detta leder naturligtvis ständigt till ett problem med budgetunderskott. Dagens väljare får fördelar som framtidens väljare får betala. Det är det första problemet. Majoriteter slår alltid minoriteter om man inte har några restriktioner. Det finns alltid en tendens till omfördelning och det sammanhänger med att medelinkomsten är högre än medialinkomsten. Det är alltid lite fler väljare som under medelinkomsten. Det här resulterar bl a i att medialväljaren som delar väljarkåren i två lika hälften alltid får en stark position. Grupperna i mitten gynnas och grupperna längst ut har en tendens att missgynnas. Ett tredje fenomen som sammanhänger med kombi-

nationen med intresseorganisationerna, är flerpartisystemet. Det innebär ständiga förhandlingar för att få tillstånd majoriteter. Vad kan man ge till de partier som man vill köpa in i en majoritet – jo det enklaste är att ge bidrag som är speciellt angelägna för dem. Det har vi sett många exempel på. Bo Rothstein pekade i en artikel i Svenska Dagbladet för ca en och en halv månad sedan just på det här problemet med den borgerliga regeringen under åren 1991-94 då man hela tiden hade en mycket expansiv utgiftspolitik. Detta gällde speciellt på de områden där koalitionsbröderna behövde visa väljarna en viss typ av leverans. Det är enklare att komma med utgifter än att ge skatterabatt även om detta är en regel med visst undantag. Det är intressant att notera att 1994 då Centerpartiet satt och förhandla med Socialdemokraterna så var den första angelägna reformen att ta bort eller sänka fastighetsskatten på jordbruksfastigheter. Det var det pris man fick betala.

Vad är konsekvenserna utav det här? Jo det ha i det svenska fallet blivit en gigantisk socialstat med relativt många offentliganställda. Finns det några speciella problem med detta? Jag ska avsluta med att peka på några av dem. Idag finns det en genuin osäkerhet om de intergenerationella kontrakten, nämligen att nästan all försörjning för de icke yrkesarbetande grupperna över 58 år ska skattefinansieras. Det gäller folkpension, det gäller ATP, det gäller det nya pensionssystemet med undantag för premiebiten som är mycket obetydlig trots allt. Det gäller sjuvården för gamla som är mer än hälften av alla sjukvårdskostnader. Det gäller åldringsvården. Detta är ett fundamentalt problem. Det är grupper som under hela sin livstid inte har sparat speciellt mycket och som räknar att de skulle ha access till skattepengar efter 58 år – inte 65 eller 67 som det var en gång i tiden. Vi har gigantiska diskussioner också om skola, vård och omsorg. Per Molander var inne på det. Frågan är: är politikerna verkligen de bästa? De kan ordna finansieringen det vet vi, men är de bästa också på management-problemen? I Per Molanders termer var de principala agent-problemet om jag vill få en bättre skola för mina barn eller barnbarn vad gör jag då? Jo jag kan engagera mig i ett politiskt parti, gå på möten, klistrar kuvert och så småningom kanske påverkar den vägen eller så får jag sätta av pengar för att köpa en plats. Då kan man fråga vilket är det bästa,

vilket är det mest effektiva sättet, och var är transaktionskostnaderna lägst? Vi har idag en diskussion om ett rättsväsen som är mycket problematisk. Jag ska bara ta det här som ett litet speciellt problem. Har ni sett någon politiker idag som tar ansvar eller för en intellektuellt redbar diskussion om rättsväsendets interna problem? Nu tar jag alltså inte upp frågan om rättssäkerhet i allmänhet utan koncentrerar mig på våldsbrott och liknande. Man uppfattar nog att i en välfärdsstat som många kallar det för så ska man också kunna vara ganska säker för egendom och den egna personen. Vilken svensk politiker för idag en sofistikerad diskussion om växelverkan mellan sanktioner, straff i form utav fängelse eller andra former, rättegångsbalkens regler för hur djupt domstolsprocessen ska ske, bevisprövningen, åklagare och polisinsatser? Allt detta är egentligen kommunicerande kärl. Vad vi ser nu är helt enkelt att man börjar tafsa lite på kraven i domstolarna på bevisprövningen för att vi har en brottstyp som var lite ovan för oss. Allt detta fodrar oerhört sofistikerade diskussioner. Jag har inte sett någon svensk politiker som arbetar med den här typen av problem utan man överlåter det på någon annan. Skolan är lite samma problem: finns det någon skolpolitiker idag som för en sofistikerad diskussion i skolan?

Jag ska bara avsluta med två enkla synpunkter. Det ena är att socialstaten eller välfärdsstaten bygger på ett stort mått av reciprocitet mellan medborgarna. Jag kan hamna i en sådan här obehaglig situation och därför är jag beredd att stödja dig när du handlar i denna obehagliga situation. Det innebär att man måste hålla ihop en sådan här stat. Hur går det med denna reciprocitet när vi har rörlighet över gränserna? Då tänker jag inte bara på stora invandrargrupper som kommer in utan också svenskar som åker utåt. När den partipolitiska eliten säger buy, buy och åker ner till Bryssel så är det en signal till de andra att här finns bättre sätt att klara av det på än att sitta kvar i Sverige. Vi ska komma ihåg också att nationalstaten som är start lierad med socialstaten var en skapelse av Bismarck i samband med Tysklands enande. Det finns en stark nationalistisk strömning bakom socialstaten och det måste man komma ihåg. Den andra biten och den är också försedd med frågetecken: Vad händer när inga vill vara politiker? Blir det marknadslösningar eller blir det byråkra-

tiska monopol? På universiteten uppfattar jag det snarast som så idag att vi utvecklas mot en tendens till byråkratiskt monopol. De offentliganställda inom hanteringen tar hand om det. De värnar om monopolsituationen och man försöker stöta ut politikerna. Alternativet är inte politik eller marknad utan det är en slags ämbetsmannamonopol.

Claes-Henric Siven

Tack ska du ha. Jag kanske ska nämna några korta ord om Mancur Ohlson eftersom två av inledarna har nämnt hans namn och kanske han delvis stod bakom Per Molanders argumentering. Han har alltså nyligen kommit ut med en bok som heter "Power and Prosperity, Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships". Hans skildring av historien, i början av boken sammanfattades av Ingemar Ståhl. Andra delen av boken innehåller en argumentering för att demokrati i alla fall när vi jämför med de alternativ som vi har haft in på oss, alltså diktaturer av olika slag, fungerar betydligt mycket bättre ur ekonomisk synpunkt. Demokrati har alltså en väldig styrka och han har ett antal argument för detta som jag inte ska ta upp nu men som jag antar kommer upp under den följande diskussionen. Vad vi kommer att göra nu är att vi först tar några förberedda inlägg och därefter så kommer ordet att bli fritt. Vi börjar med Niklas Berggren.

Niklas Berggren

Jag tyckte att det Bo Rothstein tog upp var väldigt intressant, med politisk jämlikhet som någon typ av definition av demokrati – jag uppfattade det nästan som en moralisk princip. Jag har själv intresserat mig för en variant av den här synen, som du också var inne på, som James Buchanan har lanserat under begreppet generalitetsprincipen. Den säger att alla medborgare ska behandlas lika i egenskap av medborgare. En intressant sak där är att han inte först och främst, eller i alla fall inte enbart, motiverar den som en moralisk princip utan på att den ger upphov till goda konsekvenser – både i termer av vad han kallar politisk effektivitet och i termer av ekonomisk effektivitet. Jag har själv använt den principen tillsammans med Fredrik Bergström i en uppsats där vi har granskat svenskt regionalstöd och svensk företagspolitik och undersökt om dessa

är generella eller selektiva. Finns det rationella grunder till hur t ex företagsstöd har fördelats? Vi finner ganska stora brister som vi tror också har ekonomiska ineffektivitetseffekter, förutom att man kan anse att denna politik bryter mot en moralisk princip om likabehandling.

Vad jag tänkte komma till var att du avfärdade flera definitioner av demokrati, som autonomi och Jörgen Westerståhls begrepp, för att de i någon mening var lite godtyckliga. En sak som jag har stött på när jag har arbetat med generalitetsbegreppet: den återkommande kommentaren är att det är ett oanvändbart begrepp för att det är så godtyckligt. Om man exemplifierar det med skatter t ex, vad är generella skatter? Man kan, tycker jag, med viss rimlighet argumentera för att klumpsummeskatter är väldigt generella: alla betalar lika stor summa i kronor. Man kan också argumentera för att proportionella skatter är generella: alla betalar samma skattesats. Men man kan också argumentera för att progressiva skatter är generella, för alla som har en viss inkomst betalar samma skattesats. Frågan är då om man inte har kvar att det här är ett godtyckligt problem även om man utgår från politisk jämlikhet eller generalitet och hur man ska gå till väga för att hitta någon rimlig definition av begreppet.

Två modeller som inte på något sätt är perfekta men som jag och Fredrik Bergström har laborerat med är att helt enkelt stipulera i konstitutionen vad generalitet, eller politisk jämlikhet kanske, innebär och där den politiska processen först avgör det i författningen och sedan följer det i den dagliga beslutsprocessen. Den andra möjligheten är att låta någon typ av författningsdomstol efterhand uttolka det, men då ger man å andra sidan juridiskt väldigt stort handlingsutrymme, vilket man kan vara för eller emot beroende på hur man ser på ämbetsmännens roll o s v. Detta var en problematisering av en i och för sig intressant och tilltalande tanke.

Carl Johan Åberg

Jag efterlyser en mer nyanserad diskussion av innehållet i begreppet demokrati. Flera av inledarna framhöll att demokrati och folkstyre leder till en mer jämlik fördelning av mark eftersom alla har lika rösträtt. Men det var bara Ingemar Ståhl som berörde att med vår tillämpning av folkstyre så kan 51 procents ma-

joritet sätta sig på de återstående 49 procenten. Var kommer jämlikheten i det politiska utövandet in i en sådan situation? Det här är bara ett exempel som kan illustrera förhållandet att det politiska systemet kan utformas på väldigt många olika sätt. Den enkla majoritetsregeln kan bli exempelvis kvalificerad majoritet när vi ska rösta om vissa frågor. När det gäller aktiebolagen så kräver man i vissa fall 90-procents stöd för ett förslag för att det ska gå igenom på en bolagsstämma – just för att skydda en minoritet av aktieägare. Men det finns inga krav på något 90-procentigt stöd för att genomföra ett förslag inom den politiska sektorn. Det finns flera viktiga skillnader mellan politiska system – t ex mellan flerpartisystem och majoritetssystem och mellan enkammar- och flerkammersystem. Per Molander berörde detta i sin analys av ett antal alternativa fall. Men var finns analysen av sambanden mellan dessa olika alternativa utformningar av det politiska systemet å ena sidan och hur detta leder till politikernas sätt att förvalta folkviljan å den andra. Det finns ett fåtal sådana exempel där man har gjort försök att t ex använda ekonomiska metoder för att belysa i vilken utsträckning t ex presidentmakt eller majoritetsvals-system kan leda till att man i markoekonomiskt perspektiv får en bättre utveckling än vad man får i ett flerpartistyr system. Ingemar Ståhl polemiserade mot den politiska utvecklingen i Sverige. Men den polemiken kan i viss mån riktas mot den speciella form av demokrati som vi har utvecklat i Sverige. Men varför förs inte denna diskussion vidare? Vad skulle vi kunna göra åt det politiska systemets grundstruktur? Få en debatt om vår grundläggande konstitution. Jag tycker det är tråkigt att vi har hamnat i en situation där vi har fått en intressant start på en demokratidiskussion i form av Bengt Gustafssons utredning som inte följs upp idag genom att man gör en ordentlig genomgång av hur det politiska strukturen skulle reformeras för att få det politiska systemet i Sverige att fungera bättre än vad det gör idag. Det skulle jag efterlysa ifrån isynnerhet Per Molanders sida som i sin inledning var ganska ensidigt i sin syn på att det finns ett politiskt system och det är jämlikt och det leder till folkstyre där alla har lika rättigheter. Detta gäller enbart i marknadssystemet. Men det finns många olika mellanlägen både för det politiska systemet och för marknaden som jag tycker att det vore värt att diskutera.

Per Molander

Eftersom jag blivit apostroferad av Carl Johan, får jag replikera. Lyckligtvis är det så att SNS håller på att bedriva just den verksamhet som du efterlyser här, inom ramen för ett stort författningsprojekt som syftar till att undersöka sambanden mellan olika konstitutionella val och konsekvenserna för politiken i olika avseenden. Visst skall man göra en sådan analys, och jag tycker det är intressant – jag deltar ju i projektet. Jag tycker fortfarande att man kan bedöma vissa av de här alternativen som mindre demokratiska. Det är visserligen som Bo här antydde så att det inte finns två demokratier som är likadana. Vi har alla tänkbara kombinationerna på makronivå, och sedan gäller en massa mikroregler för riksdagens utskottsarbete, budgetprocessen o s v. De ger lite olika utfall i genomsnitt, men det är inte i sig underlag för att klassa vissa som mindre demokratiska än andra. Samtidigt – det kan ju vara så att man är beredd att betala ett visst pris i form av samhällsekonomiska kostnader eller något lägre tillväxttakt därför att ett konstitutionellt alternativ i någon annat avseende upplevs som mer demokratiskt.

Erik Dahmén

En fråga under rubriken Demokrati och ekonomi som inte tagits upp så som den borde är hur demokratiska system av olika slag påverkat och påverkats av samhälls-ekonomi och förutsättningarna för ekonomiska politik. Den aktualiserar en problematik som man kan få ett ändamålsenligt grepp om genom alltför ovanliga studier och tankearbete på gränssområdena mellan det som statsvetenskap, i första hand, har i fokus och det som den till ekonomiska politik, framförallt penning-, finans- och annan konjunkturpolitik, mer eller mindre nära knutna nationalekonomin mest handlar om. Vad jag här tänker på kan det som hänt, och inte hänt, i Sverige efter andra världskriget illustrera.

Det blev inte den depression som ganska allmänt befarats utan istället en viss vind i ryggen. Vidare fanns ett väl etablerat politiskt demokratiskt system, i det mesta bestämt av förutsättningar som skapats på 1930-talet. Det dröjde inte länge förrän det blev en snabb ökning av den offentliga sektorns utgifter och skattehöjningar i ungefär motsvarande takt,

mest som följd av att ambitionerna att påverka resursallokeringen och inkomstfördelningen i rum och tid blev mer långtgående än dittills. Men eftersom marknadskrafterna över och inom landets gränser inte sattes helt ur spel och arbetsmarknadens organisationer inte fick sin frihet att göra upp om löner på något avgörande sätt inskränkt, kunde det, långt ifrån svår-förklarligt, bli vad som i verkligheten täcks väl av begreppet obstruktion, vägen om det inte var en medveten sådan, mot de i demokratisk politisk ordning fattade beslutens följder för de skattskyldiga. Det blev nämligen åtminstone till någon del alltid framgångsrika försök att få någon kompensation för skatternas köpkraftsreduktion, i första hand med hjälp av lönehöjningar. Det gjorde att efterfrågan på varor och tjänster inte blev så begränsad som avsetts. Tillsammans med att arbetsgivarnas kostnader ökade bäddade detta för en inflation som innebar att "räkningen" på den politiska besluten fick betalas inte bara via skattsedlarna, någon som ju underlättades av lönehöjningarna, utan också i form av inflationistiskt höjda levnadskostnader. Inte uteslutande men till största delen på grund av att de politiska ambitionerna var särskilt långtgående i Sverige och därför att skattebetalarna reagerade med krav på löneökningar när de fått skattsedeln blev det mer inflation i Sverige än i flertalet jämförbara länder. Försvagningen av industrins internationella konkurrenskraft föranledde en serie devalveringar som återställde konkurrenskraften, vid ett par tillfällen mer än så, men eftersom de grundläggande inflationskrafterna fanns kvar och förstärktes av devalveringarna blev följden på ett flertal vägar att den ekonomiska framstegstaken blev relativt långsam såväl i ett historiskt som i ett internationellt perspektiv. Vidare började inte bara staten utan också det svenska folkhushållet på 1970-talet få en nettoskuld till utlandet och, vilket är mest avslöjande, den svenska kronans värde i förhållande till ett genomsnitt av de för Sverige viktiga ländernas valutor blev nästan halverat.

Varför de särskilt för den svenska demokratin och ekonomin karakteristiska sammanhang jag här kort beskrivit inte fått den uppmärksamhet de förtjänar kan jag inte på den begränsade tid jag kan göra anspråk på lägga ut texten kring. Så mycket kan ändå stå klart som att de borde ha kommit i fokus, eftersom väl ingen på allvar kunnat och velat hävda att det

som skett berott på exceptionell och varaktig otur och/eller på en lång serie missbedömningar och misstag i hanteringen av de vanliga, huvudsakligen konjunkturpolitiska medlen. Det måste ha haft att göra med för demokratin så karakteristiska egenskaperna och de rådande ekonomiska realiteterna.

Karl Gustaf Scherman

Bo Rothstein sa att vi här förvaltar en debatt som härstammar från Platon och Aristoteles. Det kan då kännas lite äventyrligt för den som har glömt vad han har läst av vad de stora tänkarna uttalat att gå in i debatten. Med den reservationen vill jag säga att jag delar uppfattningen att ramarna för den här diskussionen behöver breddas.

Låt mig först säga att Ingemar Ståhls lamentationer om den svenska demokratin har jag hört många gånger förut. De leder mig inte till slutsatsen att han inte har ett demokratiskt sinnelag. Jag tror att Ingemar Ståhl, liksom jag, skulle vara bland de första som gick ut till försvar om den svenska demokratin äventyrades. Detta sagt inte främst för att beskriva Ingemar Ståhl och mig utan för att framhäva att här finns det värderingar, etik och moral som är överordnad diskussionen om hur demokratin i praktiska avseenden fungerar. När Ingemar Ståhl framför sin svepande kritik så menar jag att han uttrycker sin åsikt om hur den svenska politikens effekter rent konkret har varit. Kritik av de effekterna säger inte självklart något om brister hos demokratin som sådan, dess värden ligger långt djupare än så.

Låt oss se på ett enkelt schema, så här:

	Politik	Marknad
Normer, ledning av samhället	Ja	Nej
Produktion	Bör diskuteras	Bör diskuteras

Jag tycker att det finns en tendens att diskutera frågorna och politik och marknad utan att klargöra om man talar om ledning och normer i samhället eller om man talar om effektiviteten i produktionen. Det hjälper inte att visa ett schema som i och för sig innehåller de här momenten, om man ändå resonerar i generella termer. Den som gör det ger intrycket att marknaden skulle ha en roll att spela, skulle kunna ta över något av det politiska ansvaret

för normer och samhällets ledning. Så är det nu inte, i demokratin idé ligger att det är politikens exklusiva uppgift att hantera normsättningen i samhället, i den mån det alls är någon utanför det civila samhället som skall befatta sig med den. Marknaden har ingen del däri, lika litet som i ledningen av samhället.

När det gäller produktionen däremot, så har vi en spännande och väl motiverad diskussion om hur effektivt det politiskt styrda systemet är. Det är viktigt att i den diskussionen inte slarva med distinktionerna, inte uttrycka sig som om marknaden var ett alternativ till politiken när det gäller de överordnade frågorna om normer och ledning.

Slutligen, det är utvecklingen ute i det civila samhället av värderingar etik och moral som sätter gränserna för så väl politiken som för marknaden, inte tvärt om. Utvecklingen av normer går ofta inte alls via varken politik eller marknad, den går inom den enskilda människan och manifesteras i den enskilda människans agerande. Belysande är det nämnda exemplet med en konstitution från 1809 som sa att konungen allena styrde riket. Vi lyckade få en demokrati men den konstitutionen oförändrad. Det säger ganska mycket om att det inte enbart är aktörerna i det här schemat som bestämmer vad som händer i samhället.

Carl B Hamilton

Jag har en fråga: här vi tre inledare och ingen har talat om den internationella dimensionen. Spelar det någon roll när EG bestämmer konkurrensreglerna och WTO bestämmer reglerna för internationell handel. Vi har en allt intensivare skattekonkurrens. Vissa skatter går inte att upprätthålla, t ex på alkohol och tobak. Spelar det då någon roll vilken av de 1024 kombinationer som väljs? Blir det en demokratisk illusion av folkligt deltagande i diskussion när människor sitter i studiegrupper och diskuterar som om de internationella restriktionerna inte finns?

Danne Nordling

Jag tänkte bara lite kort ta upp en aspekt som inte har nämnts så mycket i kväll när det gäller just relationen mellan demokrati och ekonomi – nämligen det naturliga området för demokratin. Det är produktionen av kollektiva nyttigheter. Motsvarande naturliga område för

ekonomin blir då produktionen av individuella – eller privata – nyttigheter. Dessa kan man alltså konsumera enskilt såsom mat eller bilar eller sjukvård. Det är inte alls lika naturligt för den offentliga sektorn i meningen den politiskt och demokratiska styrda offentliga sektorn att producera individuella nyttigheter. Därför skulle man kunna fråga sig om vi inte som en första princip skulle utesluta att vi organiserade en demokratisk styrd produktion av individuella nyttigheter.

Naturligtvis ska en ekonomiskt styrd produktion av dagens individuella nyttigheter i den offentliga sektorn regleras på det sätt som man nu gör med andra väsentliga individuella nyttigheter som t ex en så viktig sak som matproduktionen. Det finns krav på hygienisk standard och alla möjliga andra saker som gäller detta viktiga område. Likadant är det på många områden som den offentliga sektorn sysslar med idag. Där är statens uppgift att se till att kvalitén upprätthålls. Och det gör vi med den politiska och demokratiska metoden.

Men varför ska vi hålla på och producera denna typ av varor och tjänster i offentlig regi? De trötthetsfenomen som vi nu ser på politikens område beror kanske på att man måste engagera sig i så väldigt många olika frågor som marknaden egentligen skulle kunna klara mycket enklare. Om man kunde skulle man begränsa den politiska diskussionen till frågan hur man ska sätta de här normerna och principerna för hur ramarna ska se ut för den produktion som bedrivs både i den offentliga sektorn och i den privata sektorn. Det skulle bli mindre politik och medborgaren skulle kanske orka engagera sig. Nu kommer medborgarna att tröttna, antagligen för att de inte kan hänga med i alla dessa detaljer. Massmedia gör ju också sitt till för att dra fram ytterligare detaljer. Ju bättre massmedia blir på att dra fram alla möjliga småaspekter som bara ett fåtal är intresserade av ju tröttare kommer den stora massan av medborgarna att bli.

Ingemar Ståhl

Först bara ett litet kort tillägg när det gäller Mancur Ohlson. Mancur Ohlson avled i februari 1998 så den här boken har kommit ut postumt. Det var naturligtvis en stor förlust för överhuvudtaget hela världens samhällsvetenskap.

En liten kommentar till Carl Johan Åberg.

Jag kan ju tänka mig ett antal sådana här författningsreformer. Du har ju själv föreslagit återinförandet av ett kameralt system. Det finns många andra varianter. Fler folkomröstningar Schweiz – Kalifornien, där finns det möjlighet att göra komparativa studier. Supermajoriteter – Finland hade supermajoritet ett tag, kvalificerad majoritet. Man kan ha en direktvald premiärminister som Israel har. Det innebär att både Netanyahu och Barack har haft en annan typ av legitimitet än en svensk premiärminister. De har kunnat dra ihop regeringar med en folkmajoritet. Ytterligare en metod är mer av majoritetsval eller personval. Italien har för närvarande en blandning av majoritetsval och listval.

En liten kommentar till Norling. Vad jag var ute efter var att jag ser det minskade engagemanget från medborgarna i politiken som en väldigt fara idag och det har demokratiutredningen givit en korrekt bild av. Ett resultat har också blivit en sämre kvalitet på politiker. Det blir mer en slutet elit. Vad blir följden? Jag kan tänka mig två olika utvecklingar. Jag ska ta skolan eller universitetet som exempel. Ett är att man fortsätter med tilldelningssystem där man ger skattefinansierade tjänster och byråkratierna tar över och manifesterar och förstärker sin monopolställning. Det andra är om man övergår till ett vouchersystem eller eventuellt när det gäller skolan skulle vi t o m tänka oss barnavdrag för skolutgifterna och låta konsumenterna ta över. Jag skulle emellertid snarast spå att det under de närmaste åren kommer att gå mot en väldigt byråkratisk utveckling.

Så gäller det EU. Många av oss som tyckte att EU var en bra sak höll tyst med i debatten om den enorma byråkratin. Jag hoppas att ni alla hört talas om marmelladdirektivet och syltdirektivet.

Per Molander

Det är en anka.

Ingemar Ståhl

Det är inte en anka för det blev en annan regel och det svenska Livsmedelsverkets förhandlare hyllades för att de hade kunnat sänka sockerhalten. Det var inte fråga om folkhälsan utan det var helt enkelt mäktiga jordbruksintressen som ville öka sockerhalten i sylten. Vi har haft liknande fenomen innan vi gick med i EU. Det

är en gräslig byråkrati som lägger sig i allt möjligt som de inte har att göra. Då har vi inte tittat på vad vi har skrivit under i den sociala som brittena nogsam, åtminstone i första omgången, nu är de väl beredda på att skriva under. EU är precis samma sak som jordbrukspolitiken. I och med att den är fördragsbunden så är den...

Karl Gustaf Scherman

Carl Hamilton ifrågasatte om det spelar någon roll vad politikerna gör, nu när ekonomin är globaliserad. För det första ska vi komma ihåg att sambandet mellan demokrati och ekonomi går åt bägge hållen. Den ekonomiska utvecklingen kan inskränka själva kärnutrymmet för att demokratin skall kunna fungera, det finns många av oss som i den situationen säger att vi inte alls är intresserade av ekonomin om demokratin äventyras. Det gör säkert Carl Hamilton också, vid närmare eftertanke. När det sen gäller förutsättningarna för ekonomin skall vi minnas att de beror inte bara på import och export och kortsiktiga förutsättningar för den ekonomiska och finansiella aktiviteten. De beror också t ex på vilken infrastruktur som byggs i samhället och vilken undervisning folk erbjuds. Påståendet att globaliseringen innebär att ekonomin i ett land kan sköta sig själv är allt för snävt. Det enskilda landet och dess politiker har ett mycket stort inflytande på den ekonomiska utvecklingen, trots att det i vissa avseenden har blivit en kraftig liberalisering, som just på de områdena inskränker utrymmet för ett nationellt agerande.

Bo Rothstein

Jag ska börja med och kommentera det Niklas Berggren sade. Det är riktigt att varken en princip som politisk jämlikhet eller generalitetsprincipen ger några exakta riktlinjer för vad staten bör göra. På ett sätt tycker jag att det är bra därför att vi ska ju som forskare, åtminstone känner jag det så som statsvetare, inte inbilla oss att vi kan hitta perfekta lösningar för vad politiken får handla om och sedan skicka hem riksdagen. Det vore ju extremt om vi skulle kunna komma fram till en formell definition att ”det här bör politik handla om” och sedan kunde vi stänga den demokratiska processen. I stället ser jag det snarare som att det man åstadkommer när man lanserar be-

grepp som politisk jämlikhet eller generalitetsprincipen är att man disciplinerar den politiska diskussionen till vad den bör kan handla om. Man kan då inte längre säga, om man är överens om politisk jämlikhet, att ”nu är vi majoritet och eftersom det ingår i vår nyttofunktion att vi blir lyckligare om vi får koka tvål på minoriteten så gör vi det”. Den finns vissa saker man då inte kan diskutera därför att den politiska diskussionen disciplinerar av begrepp som politisk jämlikhet. Det är detta som är poängen med dem och inte att vi som forskare klart säger att ”nu vet vi exakt hur skattesystemet ska se ut”. Om detta måste man alltid ha en diskussion och de exempel som du tog var utmärkta – vad vi ska mena med en generalitetsprincip i skattesystemet? Ja, det måste väl rimligen den politiska diskussionen få avgöra. Jag tror att det blir en bättre politisk diskussion om man har den här typen av begrepp som man kan ägna sig åt att försöka definiera.

Sedan, detta med författningsdomstol. Jag har ägnat rätt mycket tid att se på detta problem. Man kan diskutera det utifrån principiella frågor men inget är bättre än hur det fungerar i verkligheten. Den amerikanska författningsdomstolen är då inte imponerande. Dels kan man varna för det som Gunnar Heckscher brukade peka på – nämligen den politiseringen man får. Det är enormt många fem mot fyra domslut i domstolen och då är det inte mycket värt eftersom då är juridiken lika godtyckligt som allt annat. Man kan också ta exempel från kriget där domstolen fyra gånger beslutar att, mot den amerikanska författningens principer, internera i läger medborgare med japanskt ursprung bara för att militären sade att det var nödvändigt. Det är inte bättre än så. I princip vore det bra med en författningsdomstol men i praktiken är det inte bättre än så och den amerikanska är ändå den bästa vi har.

Till Carl Johan Åberg: var finns analysen? Ja, det finns ju analyser men det är inte alltid så lätt att tillämpa dem. Ta Torsten Perssons analyser av vad som åstadkommer budgetunderskott. En av de saker som han och hans kolleger lyckas visa rätt väl är att det finns ett starkt samband mellan konservativa regeringar och budgetunderskott. Men vi kan ju inte ha en författning som förbjuder konservativa regeringar. Detta är inte så lätt som du antyder.

Carl Johan Åberg

Det var inte det jag syftade på utan egenskapen hos konstitutionen jag ville analysera. Det finns ekonometriska studier men de är få. Jag hoppas att SNS nu pågående konstitutionsprojekt kommer fram till någonting.

Bo Rothstein

Om jag då får lov att fortsätta. Spelar det någon roll frågade Carl B Hamilton. Jag är närmast chockerad över frågan därför inom det som vi inom mitt ämne kallar political economy finns det idag väldigt många studier med väldigt god empiri som visar att det spelar en enorm roll. Att man trots 30-40 år av internationalisering ser mycket tydliga nationella variationer i ekonomisk politik och att dessa är stabila över tiden. Låt oss ta något enkelt här. 1960 så gör Sverige och USA ungefär av med lika mycket i offentliga utgifter i procent av BNP, och trots 40 års enorm internationalisering så är utvecklingen till konvergens noll. Idag gör vi väl av med ungefär dubbelt så mycket så det spelar en enorm roll. Jag ger dig gärna referenserna till denna litteratur.

Carl B Hamilton

Det var tänkt som en provokation. Det fungerade.

Bo Rothstein

Låt mig ta upp något som jag Ingemar Ståhl sa här om EU-byråkratien. Vi tänker lite fel här. Vi tänker att vi är ju ändå bara 4000-5000 handläggare och byråkrater nere i Bryssel och det är ju inte så väldigt mycket. Men det fungerar ju inte riktigt så. Utan till de här 4000 byråkraterna så har kommissionen ungefär 1000 underkommittéer. Varje gång en sådan kommitté möts så skickar varje land inte tre politiker utan kanske ett par tre tjänstemän. Om vi har 15 länder och räknar på detta så får vi 49000 byråkrater som styr oss. Det är viktigt att man håller den här räkningen rätt. Problemet är att till skillnad från den nationella politiken så blir det inte valda politiker som kan ställas till ansvar, utan de som åker ner till Bryssel för Sveriges räkning istället är tjänstemän. Det är ett betydande demokratiproblem precis som vi pekar på, och siffran för EU-byråkratien är inte 4000 utan 49000.

Roger Pyddoke

Tack. Jag skulle vilja ta ett nytt experiment som pågår sedan en tid tillbaka. Det är modellen att delegera mer utav makten till Riksbanken. Det skulle jag gärna vilja höra lite kommentarer kring. Per Molander pekade på att de politiska institutionerna ofta har stora problem med dels insyn och efterkontroll men också med ansvarutkrävande. Det här ger en modell som ger bättre möjligheter till det. Lars Calmfors föreslog i en artikel i Dagens Nyheter att man skulle tillämpa det här på andra politikområden också. Det tycker jag är en mycket intressant tanke som man skulle kunna spekulera en hel del kring, vilka för och nackdelar och vad det skulle kunna leda till. Det skulle vara kul om inledarna här kunde kommentera lite grann i sina avslutande kommentarer.

Per Molander

Jag vill kommentera två stycken spänningar som finns här i debatten. Här finns dels i salen vissa som hävdar vi har oerhört stora negativa konsekvenser av att staten blir stor, medan Bo å andra sidan hävdade som en slutsats av Shleifers studie att det i själva verket inte är så att big government är bad government, utan tvärtom. Det var den ena spänningen. Den andra spänningen är den som gäller demokratiska systemets utformning, mer allmänt institutionernas konsekvenser för politiken. Vad jag vill är att kryssa i mitten här på något sätt. Ett korrektiv till Bo och hans redogörelse för Shleifers undersökning: good government i den här meningen handlar ju bara om den administrativa effektiviteten – dels att man inte är korrupt o s v, dels att man kan lära folk att läsa, skriva m m. Det är självklart att ju mer resurser man får, desto bättre blir man. Det vore konstigt annars. Men den stora avvägningen man sitter med är att om den administrativa apparaten plus dess produktionsapparat blir för stor, kräver den för mycket av resten av samhället. Det är där den stora avvägningen finns. Den intressanta slutsatsen av Shleifers studie är snarast att det för en given storlek på staten föreligger väldigt varierande effektivitet. Den franska traditionen exempelvis är väsentligt mindre effektiv än den anglosaxiska. Det är den intressantaste slutsatsen.

Sedan när det gäller valet av institutioner:

för dem som inte känner mig får jag påpeka att jag har ägnat några av de bästa åren av mitt liv att bygga om en institution, nämligen budgetprocessen, just i övertygelsen att institutioner spelar roll för vilken politik man får. Jag behöver inte övertygas om att det är på det sättet. Samtidigt som jag nu nästan på heltid ägnar mig åt detta institutionsproblem på SNS, måste jag hålla emot lite grann mot de mest entusiastiska institutionsbyggarna, som ser som ett ideal att sitta med en jättestor matris med analyser av politiken i olika dimensioner, på basis av 3000 konstitutionella alternativ – så skall vi peka ut det alternativ som är bäst. Så kan det inte fungera. Det kommer alltid att finnas kvar en mycket stor osäkerhet i den där analysen, åtminstone på makronivå. Det som går att säga om majoritetsval kontra proportionella val och andra effekter på makronivå är oerhört löst. Det är när man kommer in på mikroregler, som hur utskotten i riksdagen arbetar, vilka regler som gäller för riksdagsledamöternas frihet att föreslå alternativ o s v, som man kan komma med konkreta aspekter på politikens faktiska utformning. Det känns nödvändigt att argumentera för en viss moderation när det gäller vad forskningen kan bidra med till den politiska debatten. Det måste bli rätt mycket kvar av politiska värderingar.

Erik Dahmén

Väl värt att göra klart för sig är att när följderna för industrins internationella konkurrenskraft av de inflationistiska penninginkomsthöjningarna gång på gång motverkats med devalveringar så blev stegvis utvecklingskraften, d v s förnyelseförmågan, på vägar som jag skulle kunna säga mycket om, försvagad. Detta var oundvikligt så länge den grundläggande inflationsmekanismen alltså fanns och dessutom fick extra inflationstillskott genom devalveringarnas verkningar på många varors priser. Att den här tolkningen av de centrala sammanhangen är väsentligen riktig, bör, om inte av annat, framgå ganska klart, om man tänker på det nya som hänt under 1990-talets senare hälft. För första gången under efterkrigstiden har under så lång tid som fem år inflationen uteblivit och det har inte behövt bli en fortsatt ökning av skuldsättningen till utlandet. Vidare har kronans internationella värde hållits uppe. Att "kronans köpkraft i konsumentens hand" inte minskat är ett faktum,

trots att konsumentprisindex, stigit med en eller ett par procent om året, eftersom indexberäkningarna inte kunnat ta full hänsyn till betydelsen, närmare bestämt nyttan, av nya, och förbättringar av gamla, produkter. Tyvärr har det i debatten blivit slentrian att ändå tala om inflation.

Den således stora scenförändringen under de sistförflutna fem åren, som saknar motsvarighet under efterkrigstiden, väcker osökt följande fråga: Kan det vara en tillfällighet att den i tiden sammanfallit med att den offentliga sektorns utgifter bromsats och att skatetrycket inte ökat utan istället något lite minskat? Och att penninginkomsterna inte drivits upp som tidigare? Och att dessa tre saker inte någon gång tidigare under efterkrigstiden skett samtidigt under flera år i följd? Om allt detta inte varit ett tillfälligheternas spel, känner jag mig stärkt i min tolkning av det långa tidigare förloppet som en följd av det för Sverige särskilt karakteristiska samspelet mellan demokrati och ekonomi under en lång följd av år.

Inga-Britt Ahlenius

Jag skulle vilja att vi diskuterade institutioner i vid bemärkelse, t ex det som pekar på värdet av norrbildningen för att ett samhälle och dess ekonomi skall fungera. Någon ekonom här kanske skulle kunna ge oss en exposé över Adam Smiths insatser – han var ju inte bara ekonom utan framförallt moralfilosof. Och det är ju inte ointressant i den diskussion vi för. Hans stora bok som vi känner till – *Wealth of Nations* – föregicks ju faktiskt av en bok som handlade om människors moral och etik som grundläggande fundament för att marknadsekonomin skulle fungera. Jag skulle också vilja ta in begreppet förtroende i diskussionen. Man behöver inte ha läst Hobbes för att vara ganska klar över att medborgarna anser att man har ingått ett kontrakt med staten och att man väntar sig en leverans i olika avseenden. Om man renodlar det så kan man säga att man väntar sig en leverans när det gäller rättssäkerhet som ett samlingsbegrepp å ena sidan och man väntar sig å andra sidan en leverans när det gäller att få sina pensioner, att skattemedlen är hederligt använda etc. Vi kan konstatera att människors förtroende uppenbarligen sviktar för den politiska maktens förmåga att infria kontraktet. Förtroendet sviktar både för politikererna – inte minst för partierna – men också för

förvaltningen. Vad som är så intressant med SNS-rapporten är att man i sin genomgång av Sveriges ekonomi lyfter fram väldigt avslöjande och nedslående information om hur svaga våra institutioner är för att möjliggöra den politiska maktens infriande av det kontraktet. Vad är det då för förutsättningar som man behöver för att den politiska makten skall kunna infria sina kontrakt? Regler som gynnar långsiktigt beslutsfattande, t ex det som krävs för pensionsreformen, men kanske också en viss "självbindning". Det är där som vi stöter på svårigheter, att diskussionen uteblir kan delvis bero på att varje diskussion om alternativa eller andra spelregler som vi för här utifrån det demokratibegrepp som etableras i grundlagen på sina håll rubriceras som en inskränkning av demokratin. Men vi talar ju bara om andra och möjliga spelregler för att demokratin skall fungera bättre. Det är ett dilemma för att få intellektuellt fortsatt debatt om de här viktiga frågorna.

Claes-Henric Siven

Vi har nu kommit till slutomgången. Jag vill erinra er om att Roger Pyddoke har ställt några frågor till de tre inledarna. Vi tar det i omvänd ordning nu så att Ingemar börjar. Ni har fem minuter var.

Ingemar Ståhl

OK. Min tes här är att, jag vill bara understryka den en gång till, att den svenska författningen och det politiska systemet idag fungerar på det sättet. Det finns en majoritet utav vad jag kallar kassaklienter. Det är pensionärer och arbetslösa och gud vet vad – och offentligt anställda som lever på skattebetalarna. Makten sitter hos en politisk elit som finns i de politiska partierna. Den bild systemet har idag kan man ska tänka sig att förändra på olika sätt. Jag vill avsluta genom att ta upp temat om Riksbanken. Även på den punkten är jag något av en ideolog avfälling. Jag tror att Riksbanken är bara skoj. Det är kejsarens nya kläder. Jag ska ge ett antal argument för det. De är välbetalda och jag ska strax tala om för er varför de måste vara välbetalda. Penningmängden i dagens ekonomi spelar ingen roll. Den går inte att styra och den är definierad. Det är ett meningslöst begrepp i en elektronisk ekonomi. Nästan alla transaktioner sker idag

utan att man överhuvudtaget ser betalningsmedel i någon form. Det går inte över konton i banker utan det clearas på mycket sofistikerade sätt. Glöm penningmängdsdiskussionerna. Det är lite ledsamt för att jag har många vänner som har byggt upp sina akademiska karriärer på att studera penningmängden. Det är naturligtvis nonsens att Riksbanken kan styra räntan genom att ändra övernatträntan med några punkter upp eller ned. De långa räntorna som är avgörande och de andra investeringsbesluten bestäms i all väsentlighet av marknaden. Då säger många så här. Men då måste du greja det här med vad som bestämmer prisnivån. Riksbanken bestämmer inflationstakten säger de genom att manipulera saker och ting som de inte kan manipulera. Det är helt enkelt så att varje dag så finns det mängder med avtal i framtiden som görs upp eller som redan finns uppgjorda. Det kan vara avtal på 5-10 år, i vissa fall kortare. De ligger där i systemet hela tiden. Vad är det då Bäckström eller Greenspan gör? Det är helt enkelt att de fungerar som en slags fokuspunkt för de avtalen. De talar om ungefär vad de tror prisföreningarna kommer att vara under de närmaste åren. Och alla andra säger att vi har ingen bättre gissning än att lyssna på Greenspan eller Bäckström och gör de rejäla fel med räntesättningen så hamnar de i samma situation som de gjorde 1992 när de förlorade 40 miljarder kronor över natten. Det finns ju begränsningar av att köra riksbankspolitik. Jag brukar säga så här att Riksbanken påminner lite grann om kungahuset och om statskyrkan. Det är pretentiösa personer i pompösa byggnader. Jag ska bara tillägga en public choice-synpunkt. Nästan alla ekonomer håller inte med mig för att de står på Riksbanken lönelistor.

Claes-Henric Siven

Ni får inte höra Urban Bäckström förrän om en månad. Då kan ni komma till Nationalekonomiska föreningen.

Bo Rothstein

Tre kommentarer. Det här med expertstyre som Calmfors och tidigare Bo Södersten har föreslagit – jag är inte så imponerad av innovationsförmågan hos dem. Från en statsvetenskaplig synpunkt är detta närmast självklart och inte alls kontroversiellt. Vi har ju alltid

haft självständiga domstolar som vi har delegerat till. Vi har haft idén om att forskare ska via forskningsråden styra forskningen, o s v. Poängen är att om man överlåter makt som inte kan tas tillbaka. Vi delegerar tillämpningen av juridiken till domstolarna. Är vi inte nöjda med högsta domstolens prejudikat så kan vi ändra på lagstiftningen. Just när det gäller Riksbanken är jag väl den sista som ska uttala mig här för jag förstår mig inte så mycket på detta område och jag har inte lagt ner så mycket möda på att studera penningpolitik. Men av vad jag ser är jag inte så imponerad. Om man nu har expertstyre och de ständigt är oeniga, så måste man fråga: "What's the point?" Det kommer ut protokoll där dessa fullmäktige tycker olika. Poängen med expertstyre är ju att experterna ska komma fram till gemensam ståndpunkt byggt på fakta i målet och sina kunskaper och det förekommer ju inte här.

Det som Inga-Britt Ahlenius tog upp är väldigt viktigt, d v s detta med förtroende. Jag har ägnat de sista åren av min forskning till att försöka spåra det här med förtroendet. Det är helt klart att det samband som Ahlenius pekade på finns. Det vill säga att graden av förtroende är väldigt påverkat av synen på hur institutionerna har levererat. Jag har försökt att begripa detta utifrån vad evolutionär spelteorin men det är inte helt enkelt att förstå deras matematik. Från en synpunkt är det emellertid inte så svårt, nämligen resonemanget att vad folk tar ställning till är hur aktörerna har agerat i ett historiskt ljus. Om de här institutionerna har visat sig inte vara pålitliga – man får inte den sjukvård eller utbildning o s v som man har blivit lovad och som man anser sig ha betalat för – så är det inte konstigt att förtroendet sjunker. I de empiriska studier vi gör som bygger på survey-data så är detta samband rätt klart.

Även detta med Adam Smith vill jag understryka. Det Inga-Britt Ahlenius säger – att om man tittar på sekundäranalysen som har kommit de senaste åren om hur man ska förstå Adam Smiths två arbeten "The Theory of Moral Sentiment" och "Wealth of Nations" så pekar väldigt många på att de ska förstås som ett sammanhållet arbete, inte som två olika. De saker som han lyfter fram i Theory of Moral Sentiment, vikten av dygd, rättvisa och andra sådana normativa ting – är nödvändigt för att det som står i Wealth of Nations, nämligen att

marknadens effektivitet ska kunna fungera.

Så kan jag inte låta blir att retas lite med Per Molander. Om det du nu säger om att ett det är ett stort problem att vi har så lite valfrihet i den offentliga sfären jämfört med den politiska sfären, hur kommer sig då att vi föreslår att vi ska gå ner från åtta till två partier genom att föreslå majoritetsvalsystem. Blir det inte lite mindre valfrihet?

Claes-Henric Siven

En liten kommentar till Bo Rothsteins inlägg att nationalekonomerna har så många olika åsikter. Churchill lär en gång ha sagt att om man frågar fyra nationalekonomer om ett speciellt problem så får man fem fullständigt disparata svar och två av dessa står Mr Keynes för.

Per Molander

Jag kan börja med att svara direkt på Bos fråga. Visst – två eller tre partier, som man brukar ha i ett majoritetsvalssystem, är färre än sex eller åtta, men det stannar ju inte vid det. Det som väljarna är intresserade av är ju vilken regering som bildas, och där kan man konstatera att väljarna i ett majoritetsvalssystem har större inflytande vilken regering som bildas än väljarna i ett proportionellt valssystem.

Låt mig sedan samla ihop några synpunkter på det som har sagts här. Jag tycker att man måste komma förbi den enkla diskussionen om statens storlek. De försök som har gjorts att relatera den offentliga utgiftsnivån i relation till BNP, till tillväxt osv har inte lyckats särskilt bra. Det beror helt enkelt på att det är ett alldeles för grovt mått att se på hur stor staten är räknat i miljarder. Det spelar stor roll vad man gör inom ramen för staten – är staten stor beroende på transfereringar eller på att man har en statlig företagsamhet eller på annat? Inom transfereringssystemet: hur är transfereringarna utformade? Följer man en konsekvent arbetslinje, eller har man bidrag utan krav på motprestation, osv?

Dessutom spelar det naturligtvis stor roll för medborgarnas välfärd hur staten styrs. Ingemars beskrivning här av den allsmåktiga staten som växer i en ohejdbar utveckling från den nya tidens inbrott till idag har jag lite svårt för, eftersom det är skillnad på om det är

en demokratiskt vald regering som styr eller om det är en militärjunta. Det räcker alltså inte med att bara konstatera att det finns en stor stat som gör någonting – man kan göra väldigt många olika saker inom ramen för sitt maktinnehav.

Beträffande förtroende: jag delar Inga-Britts och Bos åsikt att förtroende är en väldigt stor tillgång i samhället. Att vi har detta i Sverige brukar ofta beskrivas som resultatet av en särskilt undergiven kultur – det är Gustav Vasas arv. Det finns en intressant diskussion om detta av Eva Österberg, historikerprofessor i Lund, som tvärtom menar att det finns goda skäl till av vi har denna relativt höga legitimitet hos statsmakten i Sverige. Det beror på att vi har en ganska lång parlamentarisk tradition. Vi hade en representation för bondeståndet rätt tidigt i Sveriges historia – inte så att man hade allmän rösträtt eller ett inflytande som motsvarade folkets numerär, men man hade i alla fall någon sorts språkrör in till makten. Det kan vara en legitim förklaring till att makten upplevs annorlunda än i en stat där man haft exempelvis en feodal historia eller en kommunistisk diktatur.

Som slutpunkt: jag tycker att vi måste komma ihåg att de senaste 15 åren här i Sverige har bjudit på väldigt många stora förändringar. Det är lite svårt att kombinera det cementerade *public choice*-perspektivet med vår historia de senaste 15 åren, när vi har genomfört tämligen radikala reformer av skattesystem, pensionssystem, budgetprocess, kapitalmarknadens avreglering etc. Det är svårt att få det att stämma. Slutsatsen av detta måste rimligtvis vara att det under gynnsamma förutsättningar går att genomföra förändringar av politiken, även sådana som upplevs som smärtsamma av dem som sitter vid makten vid det tillfälle när besluten fattas. Och med den optimistiska slutsatsen sätter jag punkt.

Claes-Henric Siven

Jag vill tacka er alla för en oerhört trevlig diskussion. Det har varit många intressanta inlägg. Men på något sätt har jag en känsla av att diskussionen kunde ha fortsatt ett bra tag till. Då vill jag framhålla vi har ju två arenor inom Nationalekonomiska föreningen för våra diskussioner. Den ena befinner vi oss i just här, den andra är Ekonomisk Debatt. Tack ska ni ha allesammans.